

СВІДОК ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

WITNESS AS A SUBJECT OF CIVIL PROCEDURAL LEGAL RELATIONS

Линчак В.П., студентка III курсу
юридичного факультетуНавчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України
orcid.org/0000-0001-9212-5676Дяченко С.В., к.ю.н., доцент,
адвокат,доцент кафедри цивільного права та процесу
Університет державної фіскальної служби України
orcid.org/0000-0002-0104-2769

Стаття присвячена визначенню правового становища свідка в цивільному процесі. Досліджено права та обов'язки свідка. Встановлено поняття свідка та його ознаки. Досліджено значення показань свідка, їх роль у системі доказів цивільного судочинства. Визначено, в яких випадках необхідно застосовувати показання свідка. Досліджено, хто може виступати в суді в якості свідка, а хто – ні, та за яких умов вони можуть відмовитися свідчити. Порівняно правове становище свідка в цивільному процесі та інших провадженнях. Охарактеризовано значення показань неповнолітнього свідка. Визначено зміст цивільних процесуальних правовідносин. Зазначено, з яких частин складаються показання свідка. Визначено місце свідка як засобу доказування в системі доказів. Встановлено, які складнощі можуть виникнути під час отримання показань від свідка.

Також встановлено, внаслідок чого забезпечується високий рівень достовірності показань свідка. Вказано, якій відповідальності підлягають свідки за недостовірні показання чи за те, що вони не з'явилися в суд.

Визначено проблемні моменти щодо показань свідка в цивільному процесі, а саме щодо неправдивих свідчень, рішень, ухвалених на основі суперечливих свідчень, не встановлення джерела обізнаності свідка. Запропоновано деякі шляхи вирішення цих проблем.

Проаналізовано судову практику. Наведено деякі рішення суду за участі свідків. Охарактеризовано судові справи про захист честі та гідності, спростування недостовірної інформації; про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без укладення шлюбу, визнання майна спільною сумісною власністю подружжя та визнання права власності на 1/2 частину майна; про неявку свідка з неповажних причин на судові засідання та застосування до нього приводу.

Досліджено важливість застосування принципу змагальності в цивільному судочинстві. Визначено роль свідка у процесі забезпечення реалізації принципу змагальності.

На підставі проведеного дослідження сформульовано висновок про свідка як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин, його місце в цивільному судочинстві.

Ключові слова: свідок, цивільний процес, свідок у цивільному процесі, показання свідка, допит свідка, цивільне судочинство, судова практика.

The article is devoted to determining the legal status of a witness in civil proceedings. The rights and responsibilities of the witness have been investigated. The concept of a witness and his signs are established. The significance of the testimony of a witness, their role in the system of evidence of civil proceedings has been studied. It is determined in which cases it is necessary to use the testimony of a witness. It has been investigated who can appear in court as a witness and who cannot. But under what conditions they can refuse to testify. The legal position of a witness in civil proceedings and other proceedings is compared. The significance of the testimony of a juvenile witness is described. The content of civil procedural legal relations is determined. It is indicated which parts the testimony of a witness consists of. The place of the witness as a means of proof in the system of evidence is determined. It is established what difficulties may arise when receiving testimony from a witness.

It has also been established that a high level of reliability of the witness's testimony is ensured. It indicates the responsibility of witnesses for inaccurate testimony or for failing to appear in court.

Problematic points concerning the testimony of a witness in civil proceedings have been identified. Namely: regarding false testimonies, decisions made on the basis of contradictory testimonies, failure to establish the source of knowledge of the witness. Some ways to solve these problems are suggested.

Judicial practice is analyzed. Some court decisions with the participation of witnesses are given. The court cases on protection of honor and dignity, refutation of unreliable information are characterized; on establishing the fact of living in one family of a man and a woman without marriage, recognition of property as joint joint property of the spouses and recognition of ownership of 1/2 of the property; on the non-appearance of a witness for disrespectful reasons at the court hearing and the application of a pretext to him.

The importance of the application of the adversarial principle in civil proceedings has been studied. The role of a witness in the process of ensuring the implementation of the adversarial principle is determined.

On the basis of the conducted research the conclusion about the witness as the subject of civil procedural legal relations, his place in civil proceedings is formulated.

Key words: witness, civil proceedings, witness in civil proceedings, testimony of a witness, interrogation of a witness, civil proceedings, judicial practice.

Вступ. Свідок у цивільному процесі характеризується іншими особливостями, ніж у кримінальному, адміністративному та інших провадженнях. Так, наприклад, на відміну від кримінального провадження, свідок може відмовитись від давання показань і обґрунтувати це тим, що йому не були відомі факти, що мають стосунок до справи. Показання свідка є найбільш поширеними засобами доказування в цивільному процесі та відіграють важливу роль у доказуванні загалом. Історія

нам говорить, що саме показання свідків вважалися основним доказом у певному спорі.

Свідок є носієм фактів, а його показання – засобом доказування. Проте не всі свідки є добросовісними. Саме тому за давання неправдивих свідчень та за небажання давати показання передбачена відповідальність.

Стан дослідження. Питання щодо правової природи та ознак свідка як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин вивчали С.Я. Фурса, О.В. Баулін, В.В. Комаров,

М.К. Треушніков, І.В. Решетнікова, М.Й. Штефан, А.Л. Паскар, С.С. Бичкова, В.В. Молчанов, О.А. Логінов, Ю.В. Білоусов, О.Г. Братель, С.В. Васильєв, О.О. Грабовська тощо.

Метою статті є дослідження окремих аспектів інституту свідка, його поняття й окремі характеристики, значення показань свідка для справи, процедури допиту та його особливості.

Методи дослідження. У нашій науковій роботі були використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, а саме:

1) імперативний метод полягає в тому, що всі цивільно-процесуальні правовідносини підпорядковані владі суду;

2) диспозитивний метод використовується в нормах цивільного процесуального права, в яких визначено процесуально-правове становище сторін та інших осіб, які беруть участь у справі.

Виклад основного матеріалу. У цивільному процесі застосовується багато засобів доказування, таких як письмові докази, речові, електронні, висновки експерта, однак показання свідка і надалі залишаються найбільш популярними і найбільш вагомими протягом процесу розгляду цивільної справи.

Цивільні процесуальні правовідносини – це такі суспільні відносини, що існують між судом та кожним з учасників цивільного процесу стосовно розгляду і вирішення цивільної справи. Суб'єктами процесуальних правовідносин є учасники цивільних процесуальних правовідносин.

Характеризуючи свідка як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин, не до кінця розкрито його поняття та правову природу, місце та роль в цивільних та цивільних процесуальних правовідносинах.

Зміст цивільних процесуальних правовідносин – це цивільні процесуальні права суб'єктів правовідносин та процесуальні дії з приводу їх реалізації [1].

Суб'єктами процесуальних правовідносин є учасники цивільних процесуальних правовідносин.

Учасниками цивільного процесу є:

- суди;
- особи, які беруть участь у справі;
- інші учасники цивільного процесу.

До осіб, що є іншими учасниками цивільного процесу, належить свідок.

Свідком має право виступати особа, що знає будь-які обставини, події, факти, що стосуються справи [2]. Процесуальні дії свідків спрямовані на здійснення обов'язку свідчити про певні факти у справі. Їхні показання мають вагоме значення в цивільному судочинстві, оскільки допомагають вирішувати справи.

Не можуть виступати свідком: юридичні особи, священнослужителі, недієздатні особи, особи, що не в змозі правильно сприйняти обставини справи через фізичні чи психологічні вади, та особи, що зобов'язані законом тримати в таємниці відомості, які вони дізнались завдяки їх службовому чи професійному становищу.

Складаючи систему ознак свідка, слід враховувати те, що ці ознаки повинні характеризувати саме свідка як учасника цивільного процесу, а не його показання як засіб доказування. Вчені досить часто помилково характеризують свідка, вказуючи ознаки не свідка, а його показань. Свідку як учаснику цивільного процесу притаманні такі ознаки:

- свідком виступає лише фізична особа;
- характеризується таким фізичним та психологічним розвитком, при якому може безпосередньо та опосередковано усвідомлювати обставини справи та висловлюватись про них;
- свідка можна замінити в процесі іншою особою;
- не має юридичної зацікавленості в результатах процесу;
- залучається за ініціативи суду або осіб, що беруть участь у справі.

Свідок має право відмовитися від свідчень проти себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, чоловіка (дружини), а також, якщо він зобов'язаний законом тримати в таємниці відомості, які були довірені йому завдяки службовому чи професійному становищу.

Потреба в показаннях свідка у цивільному процесі виникає в трьох випадках:

- для встановлення фактів, які не можна документально закріпити;
- для з'ясування обставин, які були у свій час документально оформлені, але документи втрачені і відновити їх неможливо;
- для дослідження вірогідності засобів доказування [3, с. 261].

Свідка відносять до групи «інших учасників цивільного процесу». Звідси випливає, що він не має юридичного інтересу в результатах розгляду цивільної справи. Внаслідок цього рівень достовірності вказаної доказової інформації набагато вищий від інформації, яку отримали зі свідчень сторін, третіх осіб та їхніх представників. Такий високий рівень правдивості свідчень свідка досягається за допомогою можливості притягнення до кримінальної відповідальності.

Варто зазначити, що до свідка застосовується привід, якщо він не прибув до суду з неповажних причин та не повідомив про неявку на засідання. Як приклад можна навести ухвалу Чернігівського районного суду Запорізької області щодо справи № 329/591/19. Свідок ОСОБА_3 тричі був належним чином повідомлений про час та місце судового засідання, в судові засідання не з'явився, не повідомивши про причини неявки. Зазначене невиконання процесуальних обов'язків свідком ОСОБА_3 призводить до затягування розгляду справи через необхідність її відкладення у зв'язку із неявкою свідка, порушення процесуальних строків розгляду справи. А тому є всі підстави для застосування до свідка приводу [4].

Можливість свідка бути учасником правовідносин не залежить від наявності у нього дієздатності. Свідком можуть також виступати малолітні і неповнолітні, за умови, коли не можна вирішити справу без їх притягнення та їхніх показань. Однак у цьому разі слід враховувати їхній рівень розвитку та здатність правильно усвідомлювати обставини справи.

Щодо деліктоздатності неповнолітніх, то особа, яка завдала шкоду, може або володіти деліктоздатністю в повному обсязі, або ж не володіти нею взагалі. Як наслідок, особа, наділена деліктоздатністю, самостійно відповідає за завдану шкоду на загальних підставах. Таким чином, особа, яка не володіє деліктоздатністю, не відповідальна за свою поведінку, а обов'язок щодо відшкодування завданої шкоди покладено, як правило, на законних представників та/або опікуна такої особи [5, с. 102].

Можна виділити декілька частин, з яких складаються показання свідка, а саме:

- встановлення його особистості та зв'язку зі сторонами;
- застереження про кримінальну відповідальність за небажання давати свідчення чи свідоме давання неправдивих свідчень;
- власне самі свідчення у вільній формі про факти, обставини, події, які мають відношення до справи;
- запитання до свідка.

Роль показань свідка у цивільному процесі полягає в тому, що він є носієм відомостей про обставини, які мають значення для розгляду справ. Якщо сприйняти цю інформацію випадково чи безпосередньо, їх показання є важливим засобом доказування, який допомагає швидше вирішити справу.

Однією з основних проблем під час допиту свідка є умисна чи несвідомо недостовірність показань свідка. Досить часто люди викривляють факти. Коли свідок свідомо дає неправдиві показання, він розуміє їх неправдивість, спеціально спотворює дійсність. Таким чином, він

намагається ввести в оману суд, досягти прийняття неправомірного рішення. Враховуючи те, що свідки підлягають відповідальності за неправдиві свідчення, випадки притягнення їх до покарання є нечастими. Така «безкарність» значно затягує розгляд справи.

На нашу думку, варто законодавчо закріпити більш суворе покарання за свідчення, що є завідомо неправдивими, оскільки своїми діями свідок скоює злочин, а правникам слід відповідальніше ставитися до відбору свідків для кожної конкретної справи. Внаслідок цього процес розгляду цивільної справи стане швидшим та змістовнішим.

Участь свідка забезпечено під час розгляду цивільної справи № 758/221/18 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про захист честі та гідності, спростування недостовірної інформації в судовому засіданні, яке відбулося 03.07.2018. Під час розгляду справи в якості свідків були допитані ОСОБА_4 та ОСОБА_5 [6].

А також під час судового розгляду справи № 531/295/19 Карлівського районного суду Полтавської області за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_7, ОСОБА_3 про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без укладення шлюбу, визнання майна спільною сумісною власністю подружжя та визнання права власності на 1/2 частину майна [7].

Судова практика встановлює, що, аналізуючи показання свідків під час судового засідання, слід враховувати зв'язок між показаннями свідків, поясненнями сторін і спірними правовідносинами. Відповідно до цивільного процесуального законодавства, заборонено спиратися на спірні показання свідків, адже в кінцевому результаті це відображається на справедливому вирішенні спору, що виник.

Варто зазначити, що в цивільному процесі доволі частою проблемою та порушенням закону є той факт, що суддя, опираючись на суперечливі показання, ухвалює неправомірне рішення.

На нашу думку, для вирішення цього питання слід допитати свідків з обох сторін, зіставити їх показання, у разі розходження свідчень провести очну ставку. Для більш швидкого і якісного розгляду справи пропонуємо додати в ст. 90 ЦПК положення про регламент здійснення очної ставки. Наприклад, Межівський районний суд Дніпропетровської області 25 лютого 2021 задовольнив клопотання позивача ОСОБА_1 та представника відповідача – адвоката щодо виклику свідків по справі № 181/656/20. Допит свідка буде проводитися в режимі відеоконференції [8].

Однак якщо не можна опитати свідків з обох сторін або свідчення є суперечливими, то такі докази є недопустимими. Як-от у справі № 546/216/19 Решетилівського районного суду Полтавської області, де показання свідка ОСОБА_3 не можуть бути допустимим доказом, оскільки такі показання не підтверджуються іншими доказами [9].

Ще однією проблемою у процесі судового розгляду справи є те, що суди не встановлюють джерело обізнаності свідка. Під час допиту свідок зобов'язаний розповідати про ті обставини, які сприймав безпосередньо. Якщо якусь інформацію він дізнався від інших осіб, то повинен вказати суду джерело своєї компетентності. В іншому разі – така інформація не може використовуватися як доказ.

Забезпечено участь свідка під час розгляду цивільної справи № 703/5672/14-ц за скаргою ОСОБА_3 на дії головного державного виконавця Звенигородського міськрайонного відділу державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Черкаській області [10].

Доцільно вказати про важливість принципу змагальності в цивільному процесі. Змагальність у цивільному судочинстві вимагає, щоб суб'єкти обвинувачення й захисту, цивільний позивач і цивільний відповідач мали однакову можливість переконати суд у своїй правоті. Суду належить керівна роль у судовому розгляді, він сприяє повному, всебічному з'ясуванню обставин справи і виносить рішення на підставі внутрішнього переконання, керуючись законом [11]. Завдяки показанням свідка сторони в суді доводять свою правоту, і таким чином забезпечується принцип змагальності.

Навіть у разі винесення рішення судом принцип змагальності набуває свого продовження у вигляді наданої законом можливості обґрунтовано оскаржити таке рішення. Призначення обґрунтованого рішення полягає в тому, щоб продемонструвати сторонам, що вони були почуті, та надати стороні можливість його оскарження у разі незгоди з аргументами суду [12].

Висновки. У цивільному судочинстві свідком може виступати будь-яка особа, яка володіє певною інформацією, що має значення для розгляду і вирішення справи. Свідки випадково чи безпосередньо усвідомлюють події, які вважаються обставинами справи, чи дізнаються ці відомості від іншого джерела, тому їхні показання є надзвичайно важливими у процесі доказування.

Аналізуючи все вищезазначене, можна зробити такі висновки:

1) Визначено ознаки свідка в цивільному процесі: свідком виступає лише фізична особа, вона не має юридичної зацікавленості в результатах процесу, може бути замінена в процесі іншою особою тощо.

2) Досліджуючи судову практику, варто відзначити, що свідки дуже рідко притягуються до кримінальної відповідальності за давання неправдивих свідчень. Це негативно впливає на судовий процес, адже така безкарність прокує осіб свідчити неправдиво, так, як їм вигідно. На нашу думку, необхідно закріпити більш суворе покарання за свідчення, що є завідомо неправдивими, оскільки своїми діями свідок скоює злочин і таким чином затягує розгляд справи.

3) Програлиною в судовій практиці також є ухвалення неправомірних рішень на основі суперечливих фактів. У разі, коли показання обох сторін не сходяться, варто провести очну ставку. Вважаємо за доцільне додати в ст. 90 ЦПК положення про регламент здійснення очної ставки.

Отже, законодавство щодо свідка в цивільному процесі не є досконалим, має певні прогалини. В цій роботі висвітлено деякі проблеми, що потребують врегулювання, та наведено шляхи їх вирішення. Оскільки показання свідка є основним способом доказування, то вирішення вищезазначених проблем дасть змогу вирішувати справи швидше та якісніше.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний процес України : практикум / С.В. Дяченко, Ю.Ю. Рябченко, Л. О. Самілик. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. 312 с. (Серія «На допомогу студенту УДФСУ»; т. 70).
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 40-41 Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 03.04.2021).
3. Цивільний процес України : підручник, за загальною ред. д. ю. н., доцента М. М. Ясинка. К.: Алерта, 2014. 744 с.
4. Ухвала Чернігівського районного суду Запорізької області від 05.12.2019 року у справі № 329/591/19 URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86127457> (дата звернення: 08.04.2021).
5. Чернілевська О.І. Відшкодування шкоди, завданої кількома особами з різними обсягами деліктоздатності. О.І. Чернілевська. *Право і суспільство*. 2015. № 5 (2). С. 74–79.
6. Рішення Подільського районного суду міста Києва від 03.07.2018 року у справі № 758/221/18 URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/76560762/> (дата звернення: 28.03.2021).

7. Рішення Карлівського районного суду Полтавської області від 29.10.2020 року у справі № 531/295/19
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92630209> (дата звернення: 08.04.2021).
8. Ухвала Межівського районного суду Дніпропетровської області від 25.02.2021 року у справі № 181/656/20
URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/95140977> (дата звернення: 28.03.2021).
9. Рішення Решетилівський районний суд Полтавської області від 23.03.2021 року у справі № 546/216/19
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95967826#> (дата звернення: 08.04.2021).
10. Постанова Апеляційного суду Черкаської області від 08.01.2019 року у справі № 22-ц/793/71/19
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79155596> (дата звернення: 08.04.2021).
11. Дяченко С.В., Гриценко М.О. Місце принципу змагальності в цивільному судочинстві. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 69. С. 105–109.
12. Дяченко С.В., Полінкевич О.В. Принцип змагальності в цивільному процесі. *Соціологія права*. 2018. № 3–4. С. 32–40.